

ЧАСТ 1А: ПРАВОСЛАВНА ВЯРА И ЖИВОТ

1: Православна вяра и живот: Единство между богословие и опит

Разбиране на връзката между молитва и богословие

Вие избрахте да започнете един вълнуващ нов курс по богословие – курс, който е на разположение чрез дистанционно обучение, но в същото време е много личен и цели да укрепи Вашето лично разбиране за Бога и за това как Той действа във Вашия живот, в живота на другите, както и на цялото творение. За съжаление „богословие“ е дума, която кара хората да се чувстват неудобно, особено на Запад, където изучаването на богословие се превръща в единствено и изключително право на специалистите с чисто академични стремежи. Академично ориентираното богословие често се смята за абстрактно или безполезно за християнската вяра и живот. Богословие от такова естество съвсем заслужено може да бъде отхвърлено като важно за християнския живот. За щастие нещата не стоят така с православно богословие. Тук със сигурност трябва да споменем често цитираните думи на аскета от 4 век – Евагрий Понтийски: *„Ако ти си (добър) богослов, то ти ще се молиш истинно; и ако истинно се молиш, то ти си (добър) богослов“* (Трактат за молитвата, 61). Друг алтернативен превод с още по-дълбок смисъл е: *„Този, който има чистота в молитвата е истински богослов; и този, който е истински богослов има чистота в молитвата“*.

Въпреки интересния пример на Евагрий, връзката между богословие и молитва не е очевидна сама по себе си. „Богословие“ (на гръцки език *θεολογία*; от гр. *θεός* — бог (Бог) и *λόγος* — слово) означава „слово за Бога“. Молитвата не е просто богословска реч, защото в такъв случай всяка зала за лекции би се превърнала в параклис или място, предназначено за частна молитва. Молитвата е акт или състояние на общение с Бога, когато думите често отстъпват място на мълчанието.

Може би точно това е ключът към разгадаване на споменатата вече връзка **Бог говори – ние слушаме – ние говорим**. Словото Божие при сътворението е също така Словото, въплътено в Богочовека Иисус Христос, както е според евангелието на св.ев. Йоан:

„И Словото стана плът, и живя между нас, пълно с благодат и истина; и ние видяхме славата Му, слава като на Единороден от Отца...И от Неговата пълнота всички ние приехме и благодат въз благодат; защото Законът бе даден чрез Моисея, а благодатта и истината произлезе чрез Иисуса Христа. Бога никой никога не е виждал. Единородният Син, Който е в недрата на Отца, Той Го обясни.“ (Йоан 1:14,16-18)

Затова трябва да признаем, че във Въплъщението Бог разкрива Себе Си по плът. Следователно „богословието“ трябва да бъде изпълнено изцяло, не само с личността на Иисус Христос, Който е Словото, родено от Отца преди всички векове, но и със Светия Дух, Който изхожда от Отца преди всички времена и Който води Църквата към истината (Йоан 16:13). Православното богословие съдържа и двете – напълно тринатарно и в същото време лично по характер, както е между Бога, човечеството и Космоса.¹

Има още един важен момент при връзката между молитва и богословие. Молитвата може да бъде лична или обща, т.е. от едно лице или от група хора. За разлика от прозренията на Евагрий по отношение на личната молитва и богословските размисли, Мануел Сумарес отбелязва, че по-доброто богословие произхожда не от индивидуалното, а от общото

---

¹ Вж. Protopresbyter Michael Pomazansky, *Orthodox Dogmatic Theology* (Platina, CA: St Herman of Alaska Brotherhood, 2005), Chapter 2, “The Dogma of the Trinity,” pp. 77-106.

богослужение, каквато е Литургията: „Ако приемем, че по-голямата част от съвременните богословски произведения имат академичен характер, ще трябва да си припомним литургичния произход на богословието. В крайна сметка точно в общото желание на вярващите да служат на Бога, Който се разкрива в Христос като присъстващ между тях, възниква тази особена форма на живот със собствена „граматика“. Догматичните определения е трябвало да се появят, за да стане възможно вярванията да бъдат формулирани по начин, по който съдържанието им да изразява норми и правила едновременно за право-мислене и право-паксис (действие).“²

Следователно според Сумарес молитвата на църквата „твърдо трябва да бъде поставена в центъра на богословското послание“ – т.е. единството между човечеството и Бога. Само тогава „бого-словът ще бъде възприет буквално като този, който е потопен в Словото (Logos), Кое е Бога (Theos) и затова ще може да заяви от личен опит, че той наистина е постигнал духовно знание или гносис“ чрез изучаването на богословие.³ Това е предизвикателство за всички, които започваме този курс – да обединим нашата молитвата (общата и личната) и изучаването на богословие в единен стремеж към Бога.

Поради Божията трансцендентност православното богословие е неконкретно

Ясно е, че богословието в Православната църква по отношение на Бога е неконкретно поради непосилната за разбиране Божия трансцендентност на Вечносъществуващия, както е явено на Моисей от

---

² Manuel Sumares, “On Being a Theologian and Praying Truly: Evagrius of Pontus’s Challenging Thesis; (5) Making the argument for Orthodox Christianity: www.cristoeacidade.com/styled-11/styled-10/page132/page141/page141.html

³ Пак там.

неизгарящата къпина, а това далеч надминава всякакви човешки разбирания, тъй като ние не можем да ограничим Бога като го поставим в рамките на човешките ни възприятия. В името на Бога има тайна, която по своята същност е недостъпна за хората. Думите на пророк Исаия са еднакво истинни както за християните, така и за иудеите – *“Моите мисли не са ваши мисли, нито вашите пътища са Мои пътища, казва Господ. Но както небето е по-високо от земята, тъй Моите пътища са по-високо от вашите пътища, и мислите Ми - по-високо от вашите мисли.”* (55:8-9). Като първа стъпка в стремежа да се доближим до Бога и да разберем какво мисли за творението Си, както и как най-добре да живеем в единение с Него, можем да помислим върху Книга Притчи Соломонови и нейното вечно послание *„Страхът Господен учи на мъдрост, и пред славата върви смирение“* (Притчи 15:33). И именно защото Бог съществува извън материалното или извън света, нашето познание за Него ще бъде ограничено и придобито в благословен страх и смирение.

В хода на нашето непрестанно осъзнаване на Божията трансцедентност трябва да се направи и едно важно разграничение между Твореца и Неговото творение по тяхната природа и съществуване.⁴ Разговорът за Бога е възможен, защото самото творението носи отпечатъка на своя Творец в славата, красотата и мъдростта на своето съществуване. Разговорът за Бога е възможен, защото Той е открил Себе Си. Дякон Джон Крисавгис мъдро отбелязва, че *„словата разкриват пълнотата на духовния живот, тогава когато пристъпяме към тях с*

---

⁴ Вж. Elizabeth Theokritoff, “Creator and creation” в: Mary B. Cunningham & Elizabeth Theokritoff (eds.), *The Cambridge Companion to Orthodox Christian Theology*, (Cambridge: Cambridge University Press, 2008), стр. 63-77.

*дух на смирение и благоговение.*⁵ Единството на Откровението е представено в самото творение – както в сътворения ред, така и в действията Божии, но въпреки това нашето знание за Бога е ограничено. Само Бог може да обхване Божията пълнота в смисъл на пълно Богопознание, тъй като Богопознанието е необхватно за Неговото творение поради неговата ограниченост, а Бог е отвъд безкрайността.

Следователно словата ни за Бога и божественото винаги трябва да са приблизителни и неконкретни. Истинското знание за Бога излиза от рамките на мисълта, думите и речта, а после преминава отвъд речта към благоговейно мълчаливо отрицание, в което трябва да признаем какво не знаем за Бога и какво Той не е (*Ще кажем повече за това в Лекция 2 от този модул: „Бог – познат и непознат“*). В Православието това се нарича Апофатично богословие, т.е. понятие за това какво Бог не е.

„Бог е светлина“ е добър пример за положително твърдение в пълно съгласие с Писанието и Преданието на Църквата – „Бог е светлина“. Само по себе си обаче това твърдение не е достатъчно. В същото време можем да кажем, че „Бог НЕ е светлина“. По този начин ние изясняваме, че Бог не е сноп от фотони с корпускулярно-вълнови характер, които стимулират нашето физическо зрение. Бог е несътворената светлина, разкрита в Неговите енергии, които не са нищо по-различно от Него Самия. Може да кажем, че „Бог е подобен на светлината“, но това няма да ни отведе далече, защото не можем да сравняваме Бога с нищо сътворено. Ние използваме думата „светлина“, защото това ни помага да се доближим до Бога, Който е Несътворената светлина, Светлината, Която няма начало нито край. Следователно, ако истинското богословие иска да обхване това

---

⁵ John Chryssavgis, “The spiritual way,” в Cunningham & Theokritoff (eds.), *The Cambridge Companion to Orthodox Christian Theology*, стр.150-162. Цитатът е от стр. 150.

необхватно значение за светлината Божия, за светлината Христова и да се докосне до тайната, трябва да се напегне до своя краен предел.

Ето защо богословието се ражда и намира израз не само в думите и мислите на богословите, но също и в богослужението, в молитвата и славословието, в литургията и химните на църквата. Най-възвишеното „истинно“ богословие често се изразява в стихове, а не само в схоластични определения и тук имам предвид произведенията на онези, които се стремят да разберат Бога по пътя на логиката и здравия разум. В този непрекъснат стремеж да се опознае Бога в по-голяма пълнота Църквата с право удостоява с почетното название „богослов“ тримата светители – Свети Йоан Евангелист, Свети Григорий Назиански и Свети Симеон (Нови Богослов). Не със същата титла, но с не по-малко уважение ние почитаме знаменита арфа на Духа – Свети Ефрем Сириец, който изложи и изтълкува същото това богословие в стихове, както и свети Йоан Дамаскин, който наедно с другите не се задоволи само с това да даде определение на учението, а възхвали в химни и молитва онова богословие, разпространило любовта Христова на тяхното поколение.

Поради Божията иманентност, православното богословие е богословие на опита.

Православното богословие освен че е отрицателно, то е също богословие на опита, защото се основава на личните отношения между Бога, Неговия народ и Космоса⁶, между Бога и Неговия народ в завета, както и между Бога и Космоса в естествения порядък на творението. Вярно е, че е необходимо да правим разлика между теория и практика със

---

⁶ Вж. Nonna Verna Harrison, "The human person as image and likeness of God," in Cunningham & Theokritoff (eds.), *The Cambridge Companion to Orthodox Christian Theology*, стр. 78-92.

съзнанието, че молитва и дело са две различни неща и въпреки това тяхното единство заявява надеждата на освободеното човечество и Космоса. Православието (истинско славене, право вярване) най-точно се осмисля от Ортопраксията (правилно действие). Ако Христос като Бог е Спасител, Той също е наш Господ и изисква от нас да станем „изпълнители на Словото“, покорни приятели и следовници на Пътя.

Всеки един от нас е уникална личност, но въпреки това ние сме спасени от секуларната пустиня на индивидуализма, защото живеем в центъра на това, което Павел Евдокимов нарича „колегиалност“ на човешката личност⁷ и с това той има предвид, че хората сме социални животни и само като такива ние узряваме като личности. Както Митрополит Калистос Уеър отбелязва: *„Чувството за време на грешната ни човешка природа често включва скука и повторение. Възстановяването на Божия образ води до разкриване и възстановяване на сиянието на настоящия момент. Тук, сега, в този миг аз заставам лице в лице с Kairos, с момента на благоприятната възможност. Тук и сега аз нося безкрайността в шепа и вечността в миг.“*⁸

Това не би било възможно без прекия, личен и колективен опит за Бога и за Божията иманентност. Това е животът на църквата от самото начало, но през цялото време на своето съществуване е трябвало да защитава това проникновение от предизвикателствата, пред които я поставят на тези, които предполагали, че Божията трансцедентност измества Бога от всякакво пряко познаване от страна на вярващите. В този

---

⁷ Вж. Metropolitan Kallistos Ware of Diokleia, “Afterword” in Rowan Williams, *A Silent Action: Engagements with Thomas Merton* (London: SPCK, 2011/2013), стр. 88.

⁸ Ibid.

смисъл тя показва, че личния опит от реалното Присъствие на божията иманентност е засвидетелствано в самото творение, както и в специално откровение на Божиите действия, особено в живота на Божиите приятели – светците.

Ето защо, например, през XIV век св. Григорий Палама в дебата си със скептичния калабрийски монах Варлаам подчертава, че за всеки вярващ е възможно да познае Бога чрез най-съкровен и личен начин.⁹ Той не казва нищо ново тук, но зрелите му доводи за връзката между трансцендентността и иманентността изясняват нужното разграничение между онова, което е непознаваемо и следователно неконкретно, казано с наши думи и че това се отнася до Божията същност или природа и до несътворените Божии енергии, до Неговото проявление, Неговото присъствие в Стария Завет, минаването през Новия Завет и до живота на Църквата.

Ако добавим всичко това към задачата на богословието, ще трябва да подчертаем, че целта на този курс е да се упражняваме в сдържаност пред Божията Тайна и в увереност при поканата *“Вкусете и ще видите, колко благ е Господ!”* (Псалм 33:9). Фактът че в действителност Бог е трансцендентен и иманентен, парадоксално, но означава, че православното богословие винаги ще бъде едновременно отрицателно (неточно) и основано на опита (лично). Това ни дава възможност да израстваме като християни и така да се отдалечим от олтара на непознатия Бог, където св. Павел сварил атиняните да се покланят в невежество към живия Бог, Който направи Себе Си познат. И ние подобно на атиняните от първи век може би все още търсим *“ ... Господа, та не*

---

⁹ St. Gregory Palamas, “The Triads” Classics of Western Spirituality (Mahwah, NJ: Paulist Press, 1983).

биха ли Го някак усетили и намерили, макар Той и да не е далеч от всекиго измежду нас: защото ние чрез Него живеем, и се движим, и съществуваме...” (Деян. 17:27-28) св. ап. Павел цитира гръцки поет.

Заключение: *„всякой, който е от истината, слуша гласа Ми.“*

И наказая, важно е да запомним, че актът на „правене на богословие“ – т.е. стремежът към Бога, търсенето на Бога и Неговото откриване, по думите на св. Павел, се случва в Църквата. Църквата се учи от Истината, която е Христос, където и да се намира – в науката, изкуството, хуманитаристиката, философията, както и в прозренията на други религии. Пита се понякога дали е необходимо християните да имат такова широко образование и тук можем да се позовем на св. Василий, който съветва онези, които се готвят да служат на мисията на Църквата да придобият именно такова знание. По негово време доброто образование е включвало предмети като естествена философия (наука), математика, логика, реторика, литература и поезия. Свети Василий очаквал учениците му да усвоят такива знания, за да могат те да получат завършено познание за света, в който живеят и да могат да проповядват евангелието по-успешно. Тук можем да споменем неговите известни думи за пчелата¹⁰, която събирала нектар от най-различни растения и така давала най-добрия мед, както и за големите реки, в които се вливат много потоци и ручейи. С други думи нашият ум и сърце трябва да са напоени с възможно най-обширна оценка на истината, но разумно разбира се, защото където има истина и някой искрено я търси, там ще намери Христос. Когато обаче говорим за откриване на истината и за срещата с Бога, ние знаем, че това

---

¹⁰ St. Basil the Great, 'Address to young men on the right use of Greek literature' IV, X - cited in 'Essays on the Study and Use of Poetry by Plutarch and Basil the Great,' F. M. Padelford, trans., Yale Studies in English, Vol. XV; New York, Holt and Co. 1902.

със сигурност се случва в Църквата. Случва се разбира се и на други места, но като християни ние правим нашето богословие в Църквата, защото Църквата, пропита от Духа и Божието тайнствено присъствие в Светите Тайнства, ние имаме Неговото уверение, че Той е с нас и няма да ни изостави.

И вместо да се фокусираме върху загадъчния въпрос на Пилат Понтийски „Какво е истина?“, ще направим по-добре, ако си спомним за Христовото твърдение, което толкова много озадачи Пилат „затова дойдох на света, за да свидетелствам за истината“ и „всеки, който е от истината, чува Моя глас“ (Йоан 18:37). Именно поради пълнотата на тази Истина – трансцедентна и отвъд нашето разбиране, но все пак иманентна в нашия живот, Православието разглежда Писанията на Църквата, Отците, самата Литургия, иконографското литургично изкуство, християнските поети, мислители, светци, аскети и мъченици, ВСИЧКИ като авторитетни посредници и пазители на Преданието, водени от Светия Дух към цялата истина. Обърнете внимание – Светото предание (традиция), а не традиционализъм! Има разлика.

По този начин в православното богословие няма разединение между Бога, човечеството и самия Космоса, защото цялото богословие е насочено към живота в бъдещия век, когато Бог ще бъде „всичко във всички“ (1 Коринтяни 15:28). Определянето на точното време за настъпването на тази предстояща епоха остава извън възможностите ни по време на нашия живот на земята. Нейното духовно въздействие обаче е съвсем реално. И така, ние жадуваме и копнеем за деня, когато познанието и любовта Божии може да са толкова осезаеми в цялото творение и ще сме постигнали обещаното, Новото творение, когато ще

заемем своето място в Божията благодат като синове и дъщери на Всевишния, като живи мъже, жени и деца, свободни в Христа.

БИБЛИОГРАФИЯ

Cunningham, Mary & Theokritoff, Elizabeth (eds.). *The Cambridge Companion to Orthodox Christian Theology* (Cambridge: Cambridge University Press, 2008).

Pomazansky, Protopresbyter Michael. *Orthodox Dogmatic Theology*, 3rd ed. (Platina CA: St. Herman of Alaska Brotherhood, 2005).